

PLECAREA LUI TUDOR ARGHEZI ÎN ELVEȚIA TUDOR ARGHEZI'S DEPARTURE FOR SWITZERLAND

Mirel ANGHEL

Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, București

Catedra de Limbi moderne

E-mail: mirel.anghel@yahoo.com

Abstract

Tudor Arghezi's departure for Switzerland was necessary because his nature was in contradiction with the Church dogmata and he didn't want to be a clergyman anymore. His protector, Iosif Gheorghian, head of the Romanian Orthodox Church, advised him to go to the Catholic University in Fribourg, but he would eventually leave this place, moving to Geneva. In this city, Tudor Arghezi began his poetic career and acquired the self-confidence he needed to become the national Romanian poet.

Key words: Tudor Arghezi, youth, departure, abroad, Geneva

Cuvinte cheie: Tudor Arghezi, tinerețe, plecare, străinătate, Geneva

„Fără ajutorul, fără climatul Elveției și mai ales al Genevei nu m-aș fi găsit niciodată pe mine însumi (...) în epoca, mult trecută, când tânărul care am fost cunoscuse primele neliniști ale vocației. Fără Elveția și fără Geneva n-aș fi căpătat niciodată conștiința, cea intimă și secretă, că am fost făcut să fiu scriitor. La Geneva, ca și la Fribourg, am învățat acest stil de viață (...) care este făcut din eleganță, delicatețe morală, vreau să zic acest sentiment al datoriei absolute față de aproapele tău, datorie pe care, sper, am păstrat-o până azi.”

Dintr-un interviu acordat de Tudor Arghezi în 1964 ziarului *Journal de Genève* [1]

Biografia lui Tudor Arghezi a cunoscut multe *părăsiri* și reveniri. A plecat din țară pentru a încerca o nouă viață în străinătate. În cler, atmosfera îi era potrivnică, căci, ca protejat al Mitropolitului Iosif Gheorghian, își atrăsese antipatia celorlalți clerici, unii bănuindu-l chiar de practici oculte. În străinătate a căutat o altă civilizație, un mediu care să îi permită să își continue studiile și să își urmeze cariera de scriitor. Întreaga sa viață a stat sub semnul căutării continue. Neastâmpărul înăscut s-a potrivit cu împrejurările care l-au purtat mereu pe noi drumuri. Dacă în cele mai multe situații viața monahală pune frâu dorinței de evadare spre alte orizonturi spirituale și geografice, acest lucru nu s-a întâmplat, însă, și în cazul Ierodiaconului Iosif Theodorescu (Tudor Arghezi).

La începutul anului 1905, poetul pleacă spre cantonul catolic Fribourg (Elveția), însă nu fără binecuvântarea și ajutorul protectorului său, mitropolitul Iosif Gheorghian, cel care îl adusese în cler. Viața dedicată bisericii nu îi era pe plac, ajungând să-i fie chiar străină : „Am plecat în străinătate ca să ies dintr-o altă străinătate în care mă aflam : biserica” [2]. Fusese dezamăgit de fățărnicia unor confrăți care trăiau în depravare și mercantilism : „Monahii, care erau lipsiți de orice morală în raporturile dintre ei, o predicau cu ferveare pentru alții” [3].

Rolul temporarei retrageri în credință fusese îndeplinit ; tensiunile sufletești erau risipite : „Viața mănăstirească din înălțimile pe care mă retrăsesem m-a pus să-mi văd adevăratele drumuri. După ce le-am ochit, am coborât și am purces pe ele.” [4]. Intrase în cler ca urmare a dificultăților materiale și familiale, tatăl părăsindu-l de la o vârstă fragedă, iar mama neputându-l întreține

singură, deoarece se afla și ea într-o situație dificilă. La intrarea în cler, ceilalți călugări au rămas surprinși de vârsta fragedă pe care o avea. Nu vedeau rostul retragerii tânărului în călugărie. Însă, acesta le-a spus că a ales mănăstirea pentru a învăța să scrie, și nu oricum, ci „pe dedesubt”.

Peregrinările argheziene par a fi fost o fugă de propria identitate. Retragera în mănăstire și adoptarea numelui Iosif reprezentau o intrare în tagma unei mari familii în care Arghezi dorea să-și piardă identitatea. Mai târziu, transformarea pseudonimului literar în nume oficial (în anul 1956, împreună cu soția sa, Paraschiva) este un alt semn al fugii de identitate, o încercare de a se lepăda de un trecut care nu îi amintea de nimic bun.

Normalitatea începuse să se instaleze în viața sa, de aceea simte o tot mai imperioasă dorință de a fi liber. Interesant este faptul că, deși era în rândul monahilor, în 1902 leagă o relație amoroasă cu Constanța Zissu, licențiată în Științe Naturale, profesoară și poetă. Din legătura lor ilegitimă se va naște la Paris, în 1905, Eliazar-Lotar, primul copil al lui Tudor Arghezi, însă un copil născut într-un moment nepotrivit, când tatăl nu își putea oficializa încă paternitatea din cauza statutului său de monah. Gala Galaction, bunul prieten al poetului, îl va boteza pe fiul lui Arghezi în primăvara anului 1906 : „L-am botezat pe micul Eliazar (are doi anișori, cu Dadalina mea) astă-primăvară, după Paște, când venii din Cernăuți.” [5] .

La 2 noiembrie 1905 își dă demisia din postul de diacon de la Catedrala Metropolitană și pleacă spre Elveția, țara în care, cum va spune chiar Arghezi mai târziu în poveștile copiilor săi, „de grumazul vacilor, care dau lapte cu ciocolată, atârnă clopote sunătoare ca muzicile.” [6] . Aici va începe să iasă la suprafață poetul Tudor Arghezi din Ex-Ierodiaconul Iosif Theodorescu.

Se pregătește de plecare în casa prietenului Cocea, lăsându-i acestuia cărțile pe care le adunase în cei cinci ani de slujitor al Bisericii, și un caiet cu versuri. Printre cărțile lasate în urmă de Arghezi la plecarea din țară era și o ediție rară a *Mineelor*, în 12 volume, primită de la Mitropolitul Iosif Gheorghian. Nu va mai găsi nimic la întoarcerea în țară.

La decizia sa de a pleca în străinătate a contribuit și refuzul Constanței Zissu de a-l aduce pe Eliazar în țară, lăsându-l la Bondy, lângă Paris, în grija unei doici [7]. Dorința de a reglementa situația copilului său a contribuit mult la decizia lui Tudor Arghezi de a pleca în străinătate. Nu a mers singur, ci însoțit de mama sa, Rozalia Arghezi, cea care, la întoarcerea în țară, îl va crește pe Eliazar. Drumurile celor doi se despart în străinătate, Rozalia se întoarce în țară împreună cu copilul, iar răzvrătitul călugăr Iosif Theodorescu pornește spre Mănăstirea Cordelierilor din Fribourg. Din acest moment începe să-și spună (și să semneze articolele sale cu acest pseudonim) „Ex-Ierodiaconul Iosif Theodorescu”.

În drum spre Elveția face un popas la Paris pentru a-și vizita o verișoară – Romanița Manolescu – de profesie cântăreață. Mai târziu va reveni în acest oraș, făcând drumul Fribourg – Paris (prin Dijon) cu o motocicletă.

Având o recomandare (prin intermediul protectorului său, Iosif Gheorghian) la rectorul Universității Catolice din Fribourg, Dominique Jacquet, este găzduit la Mănăstirea Cordelierilor, însă nu se poate înscrie la Universitate, deoarece nu are diplomă de bacalaureat. Va părăsi și acest loc, fiind nemulțumit de încercările rectorului de a-l converti la catolicism : „Am stat luni de zile în schitul Cordelierilor, unde zilnic eram asaltat pentru a fi convertit la catolicism. Plictisit până la urmă, m-am mutat în oraș” [8] . Primul popas, la Mănăstirea Cordelierilor este destul de scurt. Încercările de convertire care se făceau asupra sa i-au displicut profund. Este o altă repugnare a oficializării religiei, atitudine asemănătoare cu aceea pe care o avusese față de tagma bisericească de care s-a rupt la plecarea din țară. Deși la această mănăstire atmosfera spirituală era prielnică studiului, ceea ce îl determină să plece și de aici este încercarea unui „cuvios mai mare al lor din capul mesei”, care, într-o bună zi, „s-a apucat să ne explice originea duhului sfânt...tatăl, spunea el, era de-o frumusețe rară, iar fiul de o frumusețe nemaivăzută...Uitându-se tatăl la fiu și fiul la tată și admirându-și frumusețea reciprocă a chipului lor, au exclamat, tatăl «ah» , iar fiul «oh» [9] . O atare explicație a originii duhului sfânt nu putea avea o altă urmare pentru un anti-dogmatic ca Ex-

Ierodiaconul Iosif Theodorescu decât părăsirea în hohote de râs a sălii în care se afla, spre stupoarea celor prezenți.

Zăbovește în mijlocul catolicilor timp de aproape un an de zile, perioadă în care, ajutat de un abate cordelier, începe să deslușească tainele limbii ebraice. Va mai vizita Mănăstirea Cordelierilor mult mai târziu, în 1959. Și-ar fi dorit să revină ulterior, timp de câțiva ani în Elveția pentru a scrie *Viața sfântului Pavel*, însă rămâne cu acest plan doar la stadiul de proiect. Va mai veni peste ani și pentru a-și trata unele probleme de sănătate.

Primul contact al lui Arghezi cu civilizația elvețiană a fost cel de la hotelul *Au Cheval Blanc*, locul pe care i-l recomandase un armurier elvețian cu care se împrietenise în tren, Theophilé Buser. Face cunoștință cu acest hotel într-un mod memorabil : „Mă duc « Au Cheval Blanc » și intru într-un fel de de biserică imensă, o sală grandioasă, enormă, unde mirosea a grajd (...). Mi s-au dat o cameră și o lumânare... Eram foarte obosit. M-am culcat și după ce am stins lumânarea am simțit pe mine sute de mii de ace; ce dracu-i asta?!...Erau păduchi! Asta era un hotel pentru grăjdari, pentru vizitii, pentru oameni care n-aveau timp nici să se spele și nici nu se spălau !” [10].

În Elveția, după propriile mărturisiri, a găsit liniștea de care avea nevoie pentru a scrie. Dificultățile materiale pe care le-a întâmpinat nu l-au împiedicat ca noaptea să își *șlefuiască* scrisul, „unele note luate în timpul zilei la Bibliotecă sau unele cursuri care mă interesau. Pe dosul foilor cu note exersam condeiul cu versuri, dintre care câteva le-am păstrat pentru mai târziu” [11]. Toate acestea după zile istovitoare din cauza muncii fizice pe care o depunea pentru a se întreține și pentru a-și permite zilnicele *răgazuri creative*.

Meseriile practicate la Geneva sunt temporare și menite a-i asigura necesarul de bani : vânzător de gazete în Montmartre, hamal în halele orașului și ucenic-bijutier al unei școli de meserii. În cea din urmă postură a lucrat în atelier inele, capace de ceasornice și chiar dinți de aur.

Anul 1906 îl găsește la Geneva și, de aici, întreprinde numeroase călătorii la Paris. De la Geneva (unde a locuit în piața Plaimpalais) a mai călătorit, în 1908, în Anglia (la Londra, unde a rămas puțin timp), iar în 1909 – în Italia, la Roma și Messina. Obişnuia să plece în călătorii cu motocicleta sau bicicleta la Paris, Hermance sau Coppet, lângă Geneva, acolo unde, pe marginea lacului Lemane se dedica lecturii sau scrisului. În 1910 călătorește la Lausanne, vizitând localitatea Chexbres. Printre locurile vizitate în această perioadă se numără Rolle, Hermance, Vevey, Jura și Saleve. Însă, aceste călătorii erau făcute și cu un scop cultural : a studiat colecțiile de tablouri de la Luvru, Luxembourg, Cluny și l'Orangerie. În Franța, a făcut chiar o ascensiune pe Mont Blanc.

În această perioadă se dedică tot mai mult lecturilor, îi citește pe poeții francezi și frecventează sălile de teatru, însă marele său regret este acela că nu reușește, în ciuda planurilor îndrăznețe, să urmeze, oficial, cursurile unei facultăți. Neoficial, Arghezi audiază cursurile de la Universitate. Taxele de studiu sunt prea mari pentru posibilitățile sale. Într-o scrisoare din 3 februarie 1906 îi mărturisește lui Galaction :

„Universitatea...am văzut-o ; dar știi cât costă taxa «semestrială» ? La Medicină 260 lei ; la Litere, o să aflu poimăine când întâlnesc un agregat la Universitate, român, în Științe Naturale.” [12].

Planurile îi sunt îndrăznețe : „Intenția mea este să fac Universitatea și prepararea de bacalaureat într-același timp, și examenele să se succedă la vreun an interval. În doi ani aș putea fi licențiat și în 3 cel mult doctor.” [13].

Creația literară începe să capete coerență, unele poeme sau proze scrise acum apărând mai târziu în volume: *Poate că este ceasul*, *Tu nu ești frumusețea*, *Stihuri*, *Doliul*, *Cenușa visărilor* fiind doar câteva dintre acestea.

Atmosfera geneveză l-a ajutat pe Tudor Arghezi să-și găsească vocația de scriitor: „Fără Elveția și fără Geneva nu aș fi dobândit niciodată conștiința intimă și secretă de mine însumi, că sunt făcut pentru a fi scriitor.” [14]. Experiențele acestor ani își vor pune amprenta asupra personalității sale. Poetul a evocat în nenumărate rânduri civilizația helvetă, subliniind impactul pe care aceasta l-a avut asupra formării sale ca scriitor.

Fiind prezent la mai multe conferințe ale unui medic oncolog, Poirier, îi atrage privirea acestuia în timpul discursurilor. Profesorul îl observă pe cel care îi audiază cursurile și conferințele cu atâta aviditate de cunoaștere. Într-o zi îl abordează pe auditorul său pentru a-i cere o favoare: „Văzându-mă prea atent, Poirier m-a întrebă : dumneata studiezi medicina ? Nu ! Atunci de ce mă urmărești cu atâta luare aminte ? Fiindcă vorbiți frumos. Vrei să-mi faci o plăcere ? Cum de nu, Domnule Profesor ! Atunci, dacă mai vii la conferințele mele să te așezi în același loc. Am înțeles, Domnule Profesor.” [15] . Oratorul îl alesese pe el, spune Arghezi, pentru că avea nevoie de un „cap simpatic” la care să se uite „mai însuflețit”, și pentru a-i ușura efortul oratoric. Experiența se va dovedi utilă mai târziu, atunci când Arghezi însuși se va îmbolnăvi grav. Medicii i-au pus, inițial, diagnosticul de cancer, însă, bazându-se pe cele „șase sute cazuri de cancer la toate gradele” văzute prin Europa, „adică mult mai multe decât poate să constate un medic sau un chirurg într-o viață și într-o singură localitate” [16], poetul era convins că aceștia nu puseseră diagnosticul corect.

Legătura cu tatăl său, Nicolae (sau Nae) Theodorescu, este deocamdată menținută, poetul mărturisindu-i lui Gala Galaction nemulțumirea pe care o avea cu privire la banii trimiși de Nae :

„Notează că tata îmi dă 100 lei, în străinătate numai (...). Trebuie să decid pe tată-meu, precum ne fusese vorba, să-mi trimită pe șase luni odată banii.” [17] .

Arghezi se hotărăște, totuși, să rămână la Geneva, pentru a-și susține examenul de bacalaureat. În ciuda încercărilor lui Galaction de a-i asigura o bursă prin bunăvoința prietenilor, ajutorul bănesc este doar sporadic și insuficient.

Odată cu moartea primei soții (Anastasia Theodorescu) a tatălui său, cea care îl înduplecase pe acesta să îi trimită constant o sumă de bani, poetul nu va mai primi nici această subvenție de 100 de lei. Dorind să-și *spele* păcatele trecutului, Anastasia (Zoe) îl vizitase pe Arghezi la Mitropolie (când acesta era în țară) pentru a-l convinge să reia legătura cu tatăl său, deși ea fusese cea care îl îndepărtase pe tată de fiu, atunci când copilul avea doar trei ani.

Corespondența din străinătate cu mama sa este una bogată [18]. În aceste scrisori, o numește Maria Theodorescu, și nu Rozalia Arghezi, așa cum ne-am fi așteptat. Din motive care ar putea face obiectul unui capitol separat, Maria Theodorescu este numele oficial sub care este cunoscută mama poetului. În această privință, menționăm doar ceea ce îi scrie Arghezi lui Galaction, de la Fribourg, Elveția, la 11 decembrie 1905, pentru a clarifica datele formale ale viitoarei lor corespondențe :

„Ți-am dat numele oficial, **de-acum**, al mamei, drept răspuns la scrisoarea ta din urmă ? « **Numai** Maria Theodorescu ». Iar al meu, ca pe pașaport, ca și al mamei și ca pe lista celor noi veniți în Fribourg : « Jean-Joseph Theodorescu » ” [19] . Cele două cuvinte subliniate de noi sugerează intenția clară a lui Tudor Arghezi de a-i atribui acest nume mamei sale. Îngrijorarea pune stăpânire pe cel *înstrăinat* și mai ales pe mama sa, atunci când scrisorile de răspuns nu soseau la scurt timp. Scrisorile abundă în apelative care arată relația călduroasă ce exista între mamă și fiu.

În țară, în primul număr al revistei *Viața socială*, condusă de N.D. Cocea, i se publică, în absență și fără voia sa, poezia *Rugă de seară*, preluată dintr-un caiet pe care Arghezi i-l încredințase acestuia înainte de a pleca în Elveția. Arghezi, însă, nu este de acord cu publicarea versurilor, fiind puternic dezamăgit de acest gest, și, în special, de implicarea bunului său prieten, Gala Galaction.

Legăturile cu familia nu sunt întrerupte. Constanța Zissu, împreună cu fiul lor, Eliazar, îl vizitează în vara anului 1910 în Elveția, cei trei cutreierând împreună țara până în Franța. După plecarea din Elveția, femeia îi scrie într-o carte poștală : „Cu cât ne depărtăm, cu atât tristețea și dorul de tine crește.” [20]

În ciuda părerii nu prea bune pe care o avea despre mama copilului său, relația lui Tudor Arghezi cu Constanța Zissu a cunoscut momente de revenire, de împăcare, totul spre binele copilului lor, căsătoria fiind unul dintre sacrificiile făcute de Arghezi pentru a putea rezolva probleme legate de recunoașterea lui Eliazar. Dorea să ofere o viață decentă și o educație pe măsură copilului său, în ciuda conflictelor avute cu cea pe care o numea și Sonia (Constanța Zissu). Mai târziu, chiar în închisoare fiind (la Văcărești), Arghezi va reuși să obțină o eliberare de 5 zile pentru a-și căuta fiul fugar, căci Eliazar (aflat în grija Paraschivei, cea de-a doua soție a lui Tudor Arghezi)

avea obiceiul de a fugi de acasă, neascultând povețele primite de la tatăl său. Nu va reuși să își țină copilul aproape nici mai târziu, deoarece, ca și tatăl său, acesta va alege calea străinătății.

Întorcându-se din străinătate la sfârșitul anului 1910, Tudor Arghezi este trecut în evidența Regimentului 46 Infanterie din București. Din datele prezente în *Livretul de completași* [21], reiese că a fost încorporat la 2 decembrie 1915 ca soldat auxiliar, ceea ce înseamnă că a fost clasat, neefectuând stagiul militar. Pentru aceasta, este posibil ca poetul să fi invocat calitatea sa de unic susținător al familiei, formată din fiul său (Eliazar), fratele vitreg (Alexandru) și mamă (Rozalia).

Peste ani, va immortaliza într-o poezie momentul revederii locurilor din tinerețea sa geneveză:

„Peste salcâmi, acolo, ascunsă de platani

Am stat în casa ceea acum 50 de ani.

Am și ajuns la ușă și de-aceea

Îmi caut prin buzunare, pe negândite, cheia...” [22]

Concluzii

Întâlnirea lui Tudor Arghezi cu civilizația elvețiană și-a pus o puternică amprentă asupra formării sale ca om și ca scriitor. Începuturile poetice argheziene se datorează celor cinci ani cât a locuit la Geneva, această perioadă ajutându-l să își găsească echilibrul sufletec necesar, reprezentând, în același timp, și un răgaz creativ ce nu putea fi obținut în țară. Numeroase poeme care au fost publicate mai târziu în volume, au fost scrise în perioada geneveză a tinereții sale.

Bibliografie

- [1] Arghezi, B., T., *Vorbiri-convorbiri argheziene*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2003, pag. 98.
- [2] Arghezi, T., în *Rampa*, nr. 3435, 8 iulie 1929, pag. 3.
- [3] Dimitriu, N., *Tudor Arghezi la Geneva și Paris*, în *România literară*, VII, nr. 4, 24 ianuarie 1974, p. 25.
- [4] Dimitriu, N., *Tudor Arghezi la Geneva și Paris*, în *România literară*, VII, nr. 4, 24 ianuarie 1974, p. 25.
- [5] Galaction, G., *Jurnal*, vol I, Ediție îngrijită de Mara Galaction Țuculescu și Teodor Vârgolici, Prefață și note de Teodor Vârgolici, Editura Minerva, București, 1973, p. 574.
- [6] Arghezi, M., *Cândva, Tudor Arghezi*, în *Secolul 20*, nr. 7-9 [iulie-septembrie] 1986, p. 106.
- [7] Arghezi, T., *Opere. I. Versuri*, Ediție îngrijită, Tabel cronologic și Bibliografie de Mitzura Arghezi și Traian Radu, Prefață de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, Academia Română, București, 2000.
- [8] Arghezi, T., *Cimitirul Buna-Vestire. Poem*, Prefață de Dumitru Micu, Tabel cronologic de G. Pienescu, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. XLIII.
- [9] Arghezi, B., T., *Prin vremuri...*, în *Luceafărul*, III, nr. 8, 15 aprilie 1960, p. 8.
- [10] Arghezi, B., T., «*Au Cheval Blanc*», în *Luceafărul*, XII, nr. 11, 15 martie 1969, p. 6.
- [11] Arghezi, B., T., «*Au Cheval Blanc*», în *Luceafărul*, XII, nr. 11, 15 martie 1969, p. 6.
- [12] Arghezi, M., *Cândva, Tudor Arghezi*, în *Secolul 20*, nr. 7-9 [iulie-septembrie] 1986, pp. 106-115.
- [13] Arghezi, M., *Cândva, Tudor Arghezi*, în *Secolul 20*, nr. 7-9 [iulie-septembrie] 1986, pp. 106-115.
- [14] Arghezi, T., *Cimitirul Buna-Vestire. Poem*, Prefață de Dumitru Micu, Tabel cronologic de G. Pienescu, Editura pentru Literatură, București, 1968 p. XLVI.
- [15] Arghezi, T., *Întâlniri – a 17-a întâlnire*, în *Gazeta literară*, IX, nr. 40, joi 4 octombrie 1962, pag. 6.
- [16] Cioculescu, Ș., «*Boala Tudor Arghezi*», în *România literară*, XVII, nr. 35, joi 30 august 1984, p. 7.

- [17] Arghezi, M., *Cândva, Tudor Arghezi*, în *Secolul 20*, nr. 7-9 [iulie-septembrie] 1986, p. 106.
- [18] *Tudor Arghezi: Autoportret prin corespondență*, prezentat de Barbu Cioculescu, Editura Eminescu, București, 1982.
- [19] Arghezi, T., *Opere I. Versuri*, Ediție îngrijită, Tabel cronologic și Bibliografie de Mitzura Arghezi și Traian Radu, Prefață de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, pag. LXXXI.
- [20] *Tudor Arghezi: Autoportret prin corespondență*, prezentat de Barbu Cioculescu, Editura Eminescu, București, 1982, pag. 260.
- [21] Țugui, P., *Arghezi necunoscut: zbuciumul vieții și zidirea operei*, Editura Vestala, București, 1998, pag. 68-69.
- [22] Arghezi, B., T. , *Vorbiri-convorbiri argheziene*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2003, pag. 33.